

Angelika Kaczmarczyk

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

BADANIE SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH MAŁYCH I ŚREDNICH PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH

1. Wstęp

Małe i średnie podmioty gospodarcze nie są zdefiniowane wprost w ustawie o rachunkowości. W artykule 50 ustawy o rachunkowości po raz pierwszy sklasyfikowano jednostki według kryteriów ilościowych. Podmioty gospodarcze spełniające wymienione tam kryteria mogą sporządzić sprawozdanie finansowe w formie uproszczonej, wykazując informacje w zakresie ustalonym w załączniku nr 1 – oznaczenia literami i cyframi rzymskimi (art. 50, ust. 2 ustawy o rachunkowości). Z artykułu 64 ustawy o rachunkowości wynika, że większość małych i średnich podmiotów gospodarczych jest zwolniona z obowiązku badania swoich sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta. W związku z tym nasuwa się pytanie: czy brak przymusu poddania badaniu sprawozdań finansowych nie obniży ich wiarygodności?

2. Obowiązek badania sprawozdań finansowych według ustawy o rachunkowości

Decydujące znaczenie dla większości zwolnień i uproszczeń odnoszących się do małych i średnich przedsiębiorstw ma art. 64, ust. 1, pkt 4 ustawy o rachunkowości, mówiący o jednostkach zwolnionych z badania i ogłaszania swoich sprawozdań finansowych. Dobór kryteriów ilościowych pozostał bez zmian, zmieniono jednak wartości progowe. Badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych nie podlegają jednostki, które nie spełniają dwóch z wymienionych warunków:

- średnioroczne zatrudnienie – 50 osób,
- suma aktywów bilansu na koniec roku – 2 500 000 euro,
- przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych – 5 000 000 euro.

Dodatkowo spółki akcyjne, banki, zakłady ubezpieczeń, jednostki działające na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych oraz jednostki działające na podstawie przepisów o publicznym obrocie papierami wartościowymi muszą obligatoryjnie, bez względu na spełnienie powyższych wartości progowych, poddawać swoje sprawozdania finansowe badaniu przez biegłego rewidenta. Wielkość tych jednostek nie ma tutaj znaczenia. Porównując zmiany zachodzące w Polsce w zakresie podmiotów gospodarczych, których sprawozdania finansowe podlegają z mocy ustawy o rachunkowości atestacji, należy zwrócić uwagę na systematyczne podnoszenie dla tych podmiotów progu sumy bilansowej i przychodów ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych (dotyczy to tzw. pozostałych jednostek, które nie zostały enumeratywnie wymienione w przepisach ustawy), zob. (Sawicki 2002, s. 125). Wielkości graniczne, których przekroczenie zobowiązywało do poddania badaniu rocznego sprawozdania finansowego, kształtowały się następująco:

- suma bilansowa (w latach 1992-1999: 1 000 000 euro),
- przychody ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych (w latach 1992-1994: 2 000 000 euro, w latach 1995-1999: 3 000 000 euro)¹.

Dodatkowo, aby zapewnić bezpieczeństwo obrotu gospodarczego oraz prawidłowość ksiąg rachunkowych, od 1995 roku wprowadzono obowiązek badania rocznych sprawozdań finansowych jednostek, nie spełniających wielkości granicznych – raz na trzy lata. Ze znowelizowanej Ustawy o rachunkowości z dnia 9 listopada 2000 roku wynika, że znacznie podwyższono wartości progowe sumy bilansowej (do 2 500 000 euro) oraz przychodów ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych (do 5 000 000 euro). Zniesiono także obowiązek badania sprawozdań finansowych małych i średnich przedsiębiorstw (nie spełniających wartości progowych) raz na trzy lata.

3. Badanie sprawozdań finansowych a małe i średnie podmioty gospodarcze

Ze statystyk wynika, że po nowelizacji ustawy o rachunkowości i podwyższeniu omawianych progów obligatoryjnemu badaniu podlega około 70% podmiotów mniej. Helin szacuje, że tylko 3-5% podmiotów objętych przepisami ustawy o rachunkowości będzie podlegało obowiązkowemu badaniu przez biegłych rewidentów, zob. (Helin 2003, s. 18). Nasuwa się pytanie, kto, jeśli nie biegły rewident, będzie stał na straży rzetelności ksiąg rachunkowych i wiarygodności informacji

¹ Pierwszym uregulowaniem w tym zakresie była Ustawa z dnia 19 października 1991 roku o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych. Wprowadziła ona instytucję biegłych rewidentów i po raz pierwszy nałożyła obowiązek badania sprawozdań finansowych, DzU 1991, poz. 480.

sprawozdawczej małych i średnich podmiotów gospodarczych, a zarazem wiarygodności bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. Intencją ustawodawcy było obniżenie kosztów związanych z badaniem dla małych i średnich przedsiębiorstw, gdzie korzyści – w rozumieniu szeroko pojętego interesu publicznego – nie są współmierne do kosztów weryfikacji. Badanie sprawozdań finansowych musi przynosić korzyści odpowiednie do rozmiarów przedsiębiorstw. Z drugiej jednak strony nasuwają się wątpliwości, czy nie pogorszy to jakości prezentowanych sprawozdań finansowych.

Z praktyki gospodarczej wynika, że to właśnie w małych i średnich przedsiębiorstwach nie były przestrzegane zasady rachunkowości, a sam sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych budził wiele wątpliwości. Tego samego zdania jest Krajowa Izba Biegłych Rewidentów (KIBR), która dała wyraz swoim wątpliwościom w *Stanowisku KIBR w sprawie jakości sprawozdań finansowych*. Oznacza to, że sprawozdania finansowe dominującej liczby podmiotów gospodarczych (szacunki dokonywane przed wejściem w życie nowelizacji ustawy o rachunkowości wykazały, że badaniu nie będą podlegać sprawozdania finansowe przedsiębiorstw dających w sumie około 70% krajowego produktu brutto i zatrudniających 67% wszystkich pracujących (Krzywdą 2001) mogą stać się zdecydowanie mniej wiarygodne, a tym samym bezpieczeństwo obrotu gospodarczego jest narażone na większe ryzyko – brak możliwości sprawdzania informacji sprawozdawczej oznacza brak właściwości wiarygodności informacji sprawozdawczej.

Należy zgodzić się z poglądami reprezentantów zarówno nauki, jak i praktyki rachunkowości – zob. (Szafraniec 1999, s. 195; Szymański 1998), że pełne badanie ksiąg i sprawozdań finansowych oraz zastosowanie wszystkich procedur badania nie jest ani celowe, ani możliwe w małych i średnich przedsiębiorstwach, ale sprawozdanie finansowe tych przedsiębiorstw oraz ich księgi rachunkowe powinny być badane w sposób uproszczony, bez stosowania skomplikowanych procedur i oceny efektywności gospodarowania. Być może dobrym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie obowiązku uzyskania ekspertyzy, że księgi prowadzone są zgodnie z przepisami. Koncepcja ta przyjęła się już w wielu krajach Europy. Ekspertyza taka nie zawiera ustaleń, czy przedsiębiorstwu grozi upadłość, czy nie jest zagrożona płynność finansowa, natomiast badający po zbadaniu ksiąg wydaje krótkie oświadczenie, że księgi prowadzone są zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości, a sprawozdanie finansowe wynika z ksiąg rachunkowych. Takie rozwiązanie jest z pewnością tańsze, a jednocześnie zapewnia przestrzeganie prawa bilansowego oraz rzetelność ustalania wyniku finansowego. Ekspertyzy z pewnością uwiarygodniłyby sprawozdania finansowe mniejszych jednostek gospodarczych oraz ułatwiłyby dostęp tej grupy podmiotów do zewnętrznych źródeł finansowania, np. kredytów bankowych, zob. (*Rozmowa z J. Sablikiem...* 2001, s. 291).

Należy podkreślić, że sprawozdania finansowe małych i średnich przedsiębiorstw nie powinny podlegać procedurom badania dużych jednostek gospodarczych. Z drugiej jednak strony, ponieważ w małych i średnich podmiotach gospodarczych funkcje właścicielska i zarządcza są często połączone, nie działa kontrola wewnętrzna – bardzo często wyrażany jest pogląd, że badanie sprawozdań finansowych nie dostarcza menedżerom żadnych nowych informacji. Większość przedsiębiorców uważa natomiast, że badanie sprawozdań finansowych stanowi zasadniczą wartość dla ich otoczenia, szczególnie dla banków i organów podatkowych. Nawet, jeśli badanie nie przynosi przedsiębiorstwu widocznych korzyści, to włączenie profesjonalisty z dziedziny rachunkowości do badania kondycji finansowej zwiększa jego wiarygodność.

4. Badanie sprawozdań finansowych a forma organizacyjno-prawna przedsiębiorstwa

W dyskusji nad złożonością problemu należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną zależność: badanie sprawozdań finansowych a forma organizacyjno-prawna przedsiębiorstwa. W spółkach osobowych, gdzie właściciele nie korzystają z przywileju ograniczonej odpowiedzialności, potrzeba obowiązku badania jest mniej odczuwalna, gdyż wierzyciele mogą dochodzić swoich roszczeń, naruszając osobisty majątek dłużnika. Natomiast w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością badanie sprawozdań finansowych postrzegane jest jako swoiste zabezpieczenie udziałowców czy kredytodawców, czyli zabezpieczenie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, zasada ta ma swoje odzwierciedlenie w regulacjach prawnych w innych krajach unijnych

W Wielkiej Brytanii nie istnieje minimalna kwota kapitału, dająca prawo do zarejestrowania spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Obecnie działa tam około pół miliona spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Jest to dominująca forma organizacyjno-prawna spółek. Ograniczona odpowiedzialność stanowi dużą zachętę dla przedsiębiorców, którzy chcą zaangażować się w działalność gospodarczą bez brania na siebie zbyt wielkiego ryzyka. Dodatkowo założenie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jest w Wielkiej Brytanii bardzo łatwe, nie ma minimum kapitałowego, liczba osób wymagana do założenia takiej spółki stopniowo była zmniejszana, aż do wprowadzenia spółek jednoosobowych (Kaczmarczyk 2006, s. 125).

Wobec tego, że spółka nie jest zobowiązana do utrzymania minimalnego kapitału, obowiązują bardziej restrykcyjne wymogi dotyczące badania sprawozdań finansowych, by chronić kredytodawców i inne grupy przed niewypłacalnością spółki, zob. (Załęcka 2001, s. 207). Granica przychodu netto, zobowiązująca do badania sprawozdań finansowych, w Wielkiej Brytanii jest ustalona na poziomie około

1 550 000 euro, w art. 11 IV Dyrektywy Unii Europejskiej określono maksymalny poziom przychodów netto, zwalniający spółki z badania sprawozdań finansowych – 6 250 000 euro (polska ustawa o rachunkowości – 5 000 0000 euro). Jak widać, próg wyznaczony w Wielkiej Brytanii jest znacznie niższy, w związku z czym niewielka liczba podmiotów gospodarczych jest zwolniona z obowiązku poddania badaniu swoich sprawozdań finansowych. Wynika to z tego, że większość podmiotów gospodarczych działa w formie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. W Danii, Finlandii, Norwegii i Szwecji (spółki z ograniczoną odpowiedzialnością stanowią w tych krajach duży odsetek przedsiębiorstw) wszystkie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością mają prawny obowiązek poddania badaniu sprawozdań finansowych. Podobnie w Niemczech, obowiązek poddania badaniu sprawozdania finansowego jest uzależniony od wielkości przedsiębiorstwa, ale spółki duże, do których HGB zalicza zawsze spółki kapitałowe, których akcje są przedmiotem publicznego obrotu, muszą obligatoryjnie poddać badaniu swoje sprawozdania finansowe, bez względu na wielkość przychodów i sumy bilansowej, zob. (Kaczmarczyk 2006, s. 126).

Z powyższych rozważań wynika, że to odbiorcy informacji sprawozdawczej (kredytodawcy, dostawcy, pracownicy, inwestorzy) są najbardziej zainteresowani wiarygodną informacją. Zbadanie sprawozdań finansowych zwiększa ich wiarygodność, a tym samym przydatność dla użytkowników. Korzyści poszczególnych grup użytkowników powinny zostać precyzyjnie wyważone; trzeba pamiętać, że koszty są tym większe, im mniejszy podmiot gospodarujący.

5. Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania, mogę stwierdzić, że sprawozdania finansowe małych i średnich podmiotów gospodarczych powinny być badane w sposób uproszczony. Głównym celem takiego badania lub ekspertyzy powinna być ocena uporządkowania ksiąg rachunkowych, czyli stwierdzenie, czy księgi rachunkowe są prowadzone zgodnie z prawem bilansowym, a sprawozdanie finansowe jest sporządzone na podstawie tych ksiąg. Prawne zaniechanie obowiązku badania sprawozdań finansowych małych i średnich przedsiębiorstw może prowadzić do dezinformacji odbiorców zewnętrznych oraz do wzrostu nieuczciwości przy prowadzeniu działalności. Ustawowy obowiązek badania, ekspertyzy czy oceny sprawozdań finansowych małych i średnich przedsiębiorstw wydaje się najbardziej efektywnym i skutecznym sposobem dostarczenia wiarygodnych informacji dla poszczególnych grup odbiorców (w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw będą to przede wszystkim: banki, dostawcy i organy podatkowe), co zwiększa bezpieczeństwo obrotu gospodarczego. Zmniejsza on potrzebę sporządzania dodatkowych sprawozdań i daje bankom gwarancję, że księgi rachunkowe tych przedsię-

biorstw prowadzone są w sposób rzetelny i prawidłowy. Podobnie dla dostawców – zweryfikowane sprawozdanie finansowe jest ważnym narzędziem zarządzania kredytem kupieckim. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że to właśnie kredyt kupiecki i bankowy są źródłami finansowania zewnętrznego działalności najchętniej wykorzystywanymi przez małe i średnie przedsiębiorstwa. Znaczny wzrost liczby podmiotów zwolnionych z obowiązku badania sprawozdań finansowych osłabił zdolność dostawców do właściwej oceny ryzyka kredytu kupieckiego. W skrajnym przypadku może dojść do wystrzegania się współpracy z małymi i średnimi przedsiębiorstwami, zob. (Kaczmarczyk 2006, s. 127-128).

Literatura

- Helin A., *Czas na gruntowną przebudowę polskiego prawa bilansowego*, „Rachunkowość” 2003, nr 2.
- Kaczmarczyk A., *Małe i średnie podmioty gospodarcze a sprawozdawczość*, praca doktorska, AE Wrocław 2006.
- Krzywda D., *Rewizja finansowa zabezpiecza obrót finansowy*, „Gazeta Prawna” 2001, nr 118.
- Rozmowa z J. Sablikiem, „Rachunkowość” 2001, nr 5.
- Stanowisko KIBR w sprawie jakości sprawozdań finansowych, „Rachunkowość” 2001, nr 1.
- Sawicki K., *Problemy badania sprawozdań finansowych jednostek gospodarczych od 2002 roku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 351, Szczecin 2002.
- Szafraniec J., *Rola badania ksiąg rachunkowych w małych jednostkach gospodarczych*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 66, AE, Wrocław 1998.
- Szymański K., *Kontrowersje wokół badania sprawozdań finansowych małych jednostek*, „Serwis Finansowo-Księgowy” 1998, nr 8.
- Załęcka D., *Obowiązek badania sprawozdań finansowych mniejszych jednostek – za i przeciw*, „Rachunkowość” 2001, nr 3.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 19 października 1991 roku o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz biegłych rewidentach i ich samorządzie, DzU nr 111, poz. 480.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU nr 121, poz. 591 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości ze zmianami wynikającymi z ustawy z dnia 9 listopada 2000 roku o zmianie ustawy o rachunkowości – tekst jednolity.

CHECKING OF FINANCIAL REPORTS IN SMALL AND MEDIUM ENTITIES

Summary

According to the article 64 of Accounting Act the majority of small and medium entities is exempt from financial reports' examination by a chartered auditor. Therefore a question arises: *Does the exemption from examination of financial reports decrease their credibility? Who, if not the chartered auditor, should be on guard of accounting books' reliability and reporting information's credibility of small and medium entities and credibility of security in economic turnover as well?*